

MARIA SERRANO PUJOL

Andratx a l'imaginari de Baltasar Porcel

Premi Pere Ferrer d'investigació 2017

Presentació

Parlar de l'escriptor Baltasar Porcel (Andratx, 1937-Barcelona, 2009) significa parlar d'Andratx, el seu poble natal, on passà els anys d'infantesa i juvenesa. Tot i que es va traslladar a Palma amb la família als 15 anys i, més tard, el 1960, a Barcelona, mai no va perdre el contacte amb el poble que marcà la seva trajectòria com a persona i escriptor. De fet, Andratx és l'espai en què va situar bona part de les seves obres literàries, en les quals creà un món de ficció a partir d'aquest món real de què es nodrí.

Els estudiosos de la literatura que s'han atansat a l'obra de Porcel han coincidit a l'hora d'afirmar la quantitat d'elements de la realitat andritxola que hi ha presents en la literatura de l'escriptor, la qual cosa ha fet que els considerassin les peces amb què l'autor creà el que ells denominen «mite d'Andratx». Allò que no han fet els experts és enumerar, estudiar o tractar de manera detallada, i no genèrica, quins són aquests elements concrets de la realitat andritxola que Porcel traslladà a les novel·les i relats que escriví.

És veritat que a l'anàlisi que han fet d'aquestes obres, amb l'ajuda de les entrevistes i reflexions de l'escriptor, han anat dibuixant la base real de què parteix el novel·lista. Per exemple, tots coincideixen a l'hora de dir que en algunes obres el tema de l'emigració andritxola a Cuba hi és present. En quines accions? Què hi ha d'Andratx en aquest fet? Quines experiències reals plasma Porcel en aquestes obres?

Gabriel Ensenyat ha estat l'únic que s'ha aproximat a aquesta qüestió. Ho va fer quasi cinquanta anys després que es publicàs la primera novel·la de l'escriptor, *Solnegre* (1961), en la ponència que presentà a les Jornades d'Estudi sobre Baltasar Porcel que la UIB va organitzar el novembre de 2007. Ensenyat hi esmentà algunes de les fonts orals i escrites andritxoles de què es valgué l'escriptor per crear el seu món mític. També apuntà la presència de topònims i malnoms reals del municipi que trobam en les obres de Porcel (2009: 256). Val a dir que la qüestió dels espais andritxols ha estat tractada per Llorenç Soldevila, qui parla d'alguns dels paratges més coneguts de la comarca que recull l'escriptor en la seva narrativa (2007; 2009; 2010). Igualment, en les jornades a què ens hem referit, Sebastià Sansó basà la seva ponència en l'aparició de la Dragonera en les obres de Porcel (2009).

Allò que intentarem dur a terme en aquest estudi és, partint de la hipòtesi que el lector andritxol pot trobar moltes traces, àmbits i elements de la seva comarca en bona part de les obres de Porcel, classificar tota aquesta informació en apartats per treure a la llum els elements reals del món d'Andratx que hi ha en el món ficcional que creà l'autor. Per tant, ens hem centrat en els esdeveniments històrics més generals i coneguts, i en els detalls que passen més desapercebuts, tot passant pels diferents àmbits de la realitat andritxola. Així, hem dividit el treball en capítols que agrupen els aspectes d'arrel andritxola que apareixen en l'obra de Porcel. El lector hi trobarà apartats sobre la història antiga i moderna d'Andratx (pirateria, emigració a Cuba, Guerra Civil i franquisme, contraban, modernitat i personalitats) i sobre els aspectes antropològics de la contrada (por i supersticions; literatura oral; festes, celebracions i entreteniment, i gastronomia). A més, hem destinat un apartat a esbossar trets de la parla andritxola que apareixen en l'obra de Porcel i, a tall de mostra, hem tractat la qüestió dels malnoms i llinatges, i dels topònims i llocs.

Abans hem de destacar que els límits sempre són difosos, així és que definir i delimitar els elements reals que es transformaren en literatura de la mà de Porcel no és tasca fàcil. En el procés creatiu de qualsevol escriptor les experiències pròpies hi poden estar presents i fan part de la intimitat i el record personal de cadascun d'ells. La fusió entre realitat i ficció, així com la facilitat amb què el narrador en primera persona de les novel·les de Porcel es pot identificar amb l'autor real, ha estat comentada per Damià Pons de la manera següent:

Les obres narratives de Porcel són una mena d'extenses memòries personals, en certa manera una autobiografia, la qual, però, no és de cap de les maneres un inventari objectiu dels fets de la pròpia vida real, sinó del canemàs que l'autor ha anat assumint amb tot allò que ha viscut i també amb tot allò que hauria volgut viure, o ha vist o ha imaginat, o ha conegut físicament o intel·lectualment, o ha tengut o ha desitjat (2010: 8).

Per tant, la tria entre realitat i ficció sovint és difícil de fer. Tenint en compte això, hem de remarcar que el present estudi vol basar-se en els aspectes col·lectius d'Andratx i no en els personals o vivencials de Porcel, la biografia de l'escriptor no en serà el centre d'atenció. De fet, aquest aspecte ha estat tractat per Pere Rosselló, qui assenyala alguns dels paral·lelismes que hi ha entre els protagonistes de les novel·les de Porcel i el mateix autor (1980).

A banda de tot el que hem dit, cal que citem quines són les obres de l'escriptor que hem fet servir per dur a terme aquesta tasca. En línies generals ens hem guiat per alguns estudiosos de l'obra de Porcel, els qui n'han fet una classificació de manera directa o indirecta.

Rosa Cabré (1992) tractà la qüestió de la formació i la història del mite i recollí opinions diferents d'altres estudiosos i del mateix Porcel. De tot això se'n desprèn que les obres escrites fins al 1992, any que Cabré publicà l'estudi, que formen el mite d'Andratx són: *Solnegre* (1961); *La lluna i el Cala Llamp* (1963); parcialment *Els escorpins* (1965); *Els argonautes* (1968); *Difunts sota els ametllers en flor* (1970); parcialment els reculls de narracions: *Crònica d'atabalades navegacions* (1971), *Reivindicació de la vídua Txing* (1979) i *Tots els contes* (1984); *Cavalls cap a la fosca* (1975), i *Les primaveres i les tardors* (1986)¹ (Cabré 1992: 114, 116-117). Carme Arnau, el 2001 escriví un article amb motiu de la publicació d'*El cor del senglar* aquest mateix any. Si consideram les obres que Porcel escriví des del 1992, quan Cabré publicà l'estudi, fins a la data en què Arnau escriu l'article, aquesta darrera només inclou *El cor del senglar* dintre del mite.² Aquestes són les obres de Porcel en què ens hem basat per fer el treball, ja que a partir de la data esmentada cap altra obra no apareix emmarcada dintre del mite. De fet, Llorenç Soldevila ha dit que és a *Olympia a mitjanit* (2004) on «naufraga el mite» (Soldevila 2009: 285).³

Hem tengut en compte tots aquests llibres menys *Tots els contes* (1984) i *Olympia a mitjanit* (2004). Hem deixat de banda el primer recull de contes i relats diferents perquè el que més ens interessa és veure com el mite s'expandeix en les novel·les. Com que sí que hem considerat els altres dos reculls, sovint els contes parteixen d'un motiu d'Andratx molt subtil i difícil d'esbrinar-ne l'autenticitat o un paral·lelisme amb la realitat. En el cas de la novel·la que hem esmentat, també l'hem deixat de banda perquè Sant Elm apareix en ocasions diverses com un simple espai, no apareix tota una xarxa d'elements que formin un món nou i, per tant, compartim l'opinió de Soldevila.

1. Queden fora del grup *Les pomes d'or* (1980), *Els dies immortals* (1984) i *El divorci de Berta Barca* (1989).

2. Queden fora del grup *Lola i els peixos morts* (1994) i *Ulisses a alta mar* (1997).

3. Queden fora del grup *L'emperador o l'ull del vent* (2001) i *Cada castell i totes les ombres* (2008).